

G eandewei



Protestantse
Kerk

Leven is groter dan de dood



Foto: PKN/Xander de Rooy



Foto: Zrosen/CC.A-SA 3.0



Pastorale brief van
classisdominee Beekman

Geloofsgetuige
Paolo dall'Oglio

Zielenheilsmarkt
in kaart gebracht

Column Maarten Keijzer



'k Zag twee beren

Ja, 't blijft een wonder, dat die beren... En inderdaad: het zou een wonder zijn als die beren boterhammen zouden smeren. Maar u weet: de wonderen zijn de wereld nog niet uit. Sterker nog: wonderen gebeuren altijd al en zullen ook altijd blijven gebeuren of, beter misschien, als wonderen ervaren worden. Dat is wat anders. Wat voor u een wonder is, kan voor een ander een toevalligheid zijn. Of iets dat wel vaker gebeurt, maar door u voor het eerst opgemerkt wordt. En wat dacht u van de uitspraak van de bekende uitvinder en wetenschapper Simon Stevin? Die schreef, dat een wonder een wonder is zolang je er nog geen verklaring voor hebt. Het Catharijneconvent had dit jaar een tentoonstelling over wonderen. In een fraaie opstelling liet het Utrechtse museum vanuit de hele wereld schilderijen, beelden, foto's enz. zien, die betrekking hebben op wonderen.

Als lezer van dit blad denkt u misschien in eerste instantie aan wonderen uit de bijbel. Zowel het Oude als het Nieuwe Testament bieden genoeg voorbeelden. Het christendom door de eeuwen heen natuurlijk ook. Maar in het museum kon je ervaren, dat wonderen in alle tijden, culturen en godsdiensten voorkomen. Denk aan wonderbaarlijke genezingen en zelfs opstaan uit de dood. Vaak ook kan een relikwie al een wonder bewerkstelligen: een botje van een heilige. Een baardhaar van Mohammed. Een flesje zamzamwater (3,50 euro op internet). Natuurlijk kunnen we ons ook richten tot een heilige: bijvoorbeeld tot de H. Corona (die bestaat echt!)

Normaal gesproken geloven wij daar niet in. Wonderen zijn niet voor niets wonderen en voor hetzelfde geld blijken ze verklaarbaar te zijn. Toch blijven het wonderen. Daar kunnen mensen dan zelfs God in ervaren. Voor hen is dat dan een religieuze ervaring. Maar zo'n ervaring kan ook, en bepaald niet alleen bij christenen, die nieuwe lente zijn, of verliefdheid, of jouw bevalling.

Nee, beren smeren geen boterhammen (hoewel?). Het ervaren van een wonder is dus vaak iets strikt persoonlijks. Maar als wij niet in wonderen zouden geloven, wat zou ons leven dan saai zijn...

Maarten Keijzer (77, Damwald) heeft, naast allerlei vrijwilligerswerk, jarenlang als leraar Nederlands gewerkt

Meditatie Hoe gaat het met uw ziel?

'Want wat zou het een mens baten, als hij de hele wereld won, maar schade leed aan zijn ziel?' Matteüs 16:26 (vert. NBG 1951)
door ds. Wybren de Jong

In het *Ouderlingenblad* stond laatst een stuk over 'Aandacht voor de ziel'. Het woord ziel is in de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) weggelaten en vervangen door 'leven'. Zo wordt het vers hierboven dus: 'Wat heeft een mens eraan de hele wereld te winnen als hij er het leven bij inschiet?'

De vertalers wilden blijkbaar af van het idee dat de ziel te scheiden is van het lichaam en dat het Jezus zou gaan om de redding van de ziel alleen. Dan zou het lichaam immers totaal onbelangrijk zijn. De Griekse filosofen dachten zo over de ziel, maar de Joden niet. Daarom zou het beter zijn om hier 'leven' te vertalen: 'leven' omvat zowel het lichamelijke als het geestelijke aspect van ons bestaan. Die twee horen naar joods begrip bij elkaar en zijn wel te onderscheiden, maar niet van elkaar te scheiden.

Directe vraag

Martine Oldhoff, promovenda aan de Protestantse Theologische Universiteit, pleit ervoor om het begrip 'ziel' toch te gebruiken. Het eigene van de ziel is 'het ik voor God', stelt zij. Juist deze term doet mensen denken aan hun relatie met God. Termen als 'het ik' of 'de persoonlijkheid' doen daar niet aan denken. Het woord 'ziel' is dus heel goed bruikbaar in het pastorale gesprek. Er zijn namelijk niet zoveel woorden die ons direct voor God plaatsen. Oldhoff stelt voor om zelfs een directe vraag in het gesprek te gebruiken: 'Hoe gaat het met uw ziel?' Uiteraard kan je wel schroom voelen om zo direct naar het geloofsleven van de ander te vragen. Maar anderzijds is het pastorale gesprek juist hiervoor bedoeld: om als broeders en zusters in Christus het gesprek aan te gaan. Is het dan vreemd om de ziel ter sprake te brengen? Het bijzondere van pastoraat is toch dat het over ons bestaan voor God gaat?

Lichaam erbij betrekken

Maar wacht even: begaan we dan toch de fout van de Griekse filosofen, die ziel en lichaam wilden scheiden? Dat hoeft helemaal niet. Als het bij christenen over de ziel gaat, kan ook het lichamelijke welbevinden (of het gebrek daaraan) erbij betrokken worden.

Als je je gezond voelt, zou je juist daarvoor God dankbaar kunnen zijn. Als je aan allerlei pijnen en kwalen lijdt, dan zou je net als Job vooral kunnen klagen tegen God. Er zijn genoeg bijbelse voorbeelden van het klachten en uitingen van teleurstelling en verdriet. Dat wordt in Psalm 42 (en 43) verbonden met de ziel, in de NBV:

'Wat ben je bedroefd, mijn ziel, en onrustig in mij. Vestig je hoop op God, eens zal ik hem weer loven, mijn God die mij ziet en redt.'

De vertalers konden in dit geval dus toch niet om de term 'ziel' heen.

Iets van de ziel delen

Ieder mens beleeft zijn of haar relatie tot God op een eigen wijze. Het valt ook niet uit te sluiten dat er van God uit ook verschillen zijn. In een relatie gaat het immers juist om de verbinding tussen 'God en mij' of 'God en jou'. Een ander kan dus niet oordelen over hoe het met je ziel gesteld is.

Maar we kunnen er wel samen over praten, iets van onze ziel met elkaar delen. Want zo worden we ons bewust dat God ons aan elkaar geeft als broeders en zusters in Christus. 'God en mij' wordt dan 'God en ons'!

ds. Wybren de Jong is predikant van de Protestantse Gemeente Claercamp, Rinsumageast



Scan de foto voor een nieuwe vertolking van 'Wat ben je bedroefd, mijn ziel' (in dit geval uit Psalm 43), door Noortje van Middelkoop en André van Vliet. Foto: Carla Manten

Leesrooster

Week 47, 22 t/m 28 november

zondag	Daniël 12:1-4
maandag	Daniël 12:5-13
dinsdag	Psalm 97
woensdag	Matteüs 24:45-25:13
donderdag	Matteüs 25:14-30
vrijdag	Matteüs 25:31-46
zaterdag	Jesaja 1:1-9

Week 48, 29 nov. t.m 5 december

zondag	Jesaja 1:10-20
maandag	Jesaja 1:21-31
dinsdag	Jesaja 2:1-9
woensdag	Jesaja 2:10-22
donderdag	Jesaja 3:1-12
vrijdag	Jesaja 3:13-4:1
zaterdag	Jesaja 4:2-6

Eeuwigheidszondag

Leven is groter dan de dood

Nu Eeuwigheidszondag nadert en eindigheid ons deel lijkt, verbreden wij onze blik, zien om ons heen en omhoog. Wat reikt de ander mij aan? Welke verbondenheid is er tussen diverse religies rondom de dood?

door Herman F. de Vries

Jodendom

Elke Jood wordt zo snel én zo sober als mogelijk begraven. Het leven op aarde is van de mens. Gods Wet, de Thora, is de mens gegeven om dit leven te kunnen leven. Wat er na de dood komt, laat de Jood over aan de zorg van de Allerhoogste. Als de dood gekomen is, bidt men dat de ziel van de overledene gebundeld mag worden in de bundel van het leven. Het leven omsluit dus dit leven en ook onze dood.

Rituelen begeleiden de nabestaanden na iemands overlijden. Er wordt een kaars ontstoken. Spiegels worden bedekt. Men onthoudt zich van vlees en wijn. Men waakt bij de overledene, maar ziet de dode niet meer aan. De ritueel gereinigd vindt plaats met een laken over het lichaam. Daarna wordt het gewikkeld in een witkatoenen doodsgewaad en in een sobere kist gelegd. Er wordt wat aarde van Israël over het lichaam uitgestrooid of in een zakje onder het hoofd gelegd. Na de begrafenis is er een maaltijd, vaak brood met een ei. Het is een eerste stap terug in de werkelijkheid. Pas na de begrafenis wordt de familie getroost door de omgeving, omdat tot die tijd de familie geconcentreerd was op het afscheid en de begrafenis.

Al deze rituelen, woorden en maaltijden helpen de familie om te overleven en om terug te keren in het dagelijks leven. Eerst zijn er nog vele verboden en weinig verplichtingen, zodat de familie tijd en ruimte ontvangt, vanuit de gemeenschap, om te rouwen. Gaandeweg de rouwtijd worden de verboden minder en de verplichtingen weer meer. Zo keert de familie langzaam terug in de gemeenschap. Na een jaar wordt de steen op het graf geplaatst. Een Joods graf zal niet worden geruimd. Op de sterfdatum wordt jaarlijks het kaddisjgebed uitgesproken. Bloemen worden niet neergelegd, wel steentjes. Het is een teken dat men het graf bezocht heeft en de dode herdacht heeft. Het verwijst ook naar het verleden, toen het volk als nomaden leefde en graven onderweg en in de woestijn gemarkeerd werden door een hoop stenen.

Islam

De meeste moslims die in Nederland leven worden in het land van herkomst begraven. Eeuwige grafrust is belangrijk in de islam en men is bang dat in Nederland geruimd zal worden. Ook in de islam worden rituelen en wetten voorgeschreven rondom het sterven en de begrafenis, onder meer de rituele wasing. De Koran wijst in heel veel verzen op de onvermijdelijkheid van het sterven. Omdat moslims dagelijks de Koran in hun gebeden reciteren, bereiden zij zich - bewust of onbewust - op dit sterven voor. Het leven op aarde is eenmalig en de stervende kan door gebed met zichzelf en met God in het reine komen en zielenrust vinden in het hiernamaals.

Christendom

Christenen geloven dat het lichaam vergankelijk is; de ziel blijft echter bestaan nadat iemand overleden is. Onderweg wordt de stervende, maar worden ook de nabestaanden begeleid door een verscheidenheid aan rituelen en gebruiken. Rooms-Katholieken bidden ook ná iemands overlijden voor de zielenrust van de overledene, om te voorkomen dat een dierbare in een hel terecht zou komen. Protestanten geloven niet dat bidden de zielenrust van de overledene nog kan beïnvloeden. De dode wordt opgebaard. Familie en burens regelden de praktische zaken, tegenwoordig worden deze taken meer en meer overgenomen door de uitvaartonderneming. Christenen begraven hun doden, maar cremieren is inmiddels ook gebruikelijk. Vroeger droegen men rouwkleeding en ook rouwjuwelen. Die rouwjuwelen zijn er nog: een haarlok van de overledene in een ring of hanger geplaatst, of als na de crematie in een sieraad verwerkt.

De uitvaartplechtigheid is persoonlijk van aard en wordt ook in nauw overleg met de familie voorbereid en gehouden. Ze is gericht op het herdenken van en het danken voor een leven, op de reiniging en de rust van de ziel van de overledene, en op troost voor de nabestaanden.

Bij een Rooms-Katholieke uitvaart is er vaak een communieviering en wordt de kist met daarin de overledene besprenkeld met wijwater en vervolgens bewierookt. Wierook staat symbool voor de band tussen het menselijke en het goddelijke als afweermiddel tegen het kwade. Na de uitvaart wordt vaak een koffietafel gehouden, of een maaltijd, en daarmee wordt de overgang gemaakt voor de nabestaanden naar het dagelijkse leven. Zo heeft het koffiedrinken na de uitvaart een belangrijke functie, al wordt daar verschillend over gedacht.

Jaarlijks wordt de sterfdag van de overledene herdacht. Deze herdenking kan gepaard gaan met een ceremonie. Bovendien worden in de Rooms-Katholieke traditie op 1 (Allerheiligen) en/of 2 november (Allerzielen) de graven van dierbare overledenen bezocht. In Protestantse kerken worden op de laatste zondag van het kerkelijk jaar de overledenen van het afgelopen jaar herdacht.

Boeddhisme en hindoeïsme

Ook in het boeddhisme en hindoeïsme vinden we het geloof dat het leven groter is dan de dood. De doden worden opnieuw geboren. Reïncarnatie dus. Onderweg worden de doden begeleid door een veelheid aan rituelen. Verbranding of crematie is vrij gebruikelijk. Tegenover de rechte lijn in jodendom, islam en christendom van dit leven naar een volgend leven, hebben wij in het Boeddhisme te maken met de cirkel van het leven en begint de dode dus op aarde een nieuw leven, dat op een hoger, beter niveau kan liggen dan het vorige leven en dus de gedachte en het geloof onderstreept wordt dat het leven groter is dan de dood.

Samenvattend

Leven is groter dan de dood. Leven omsluit de dood. Leven volgt op de dood. Rituelen begeleiden de doden onderweg in dit eeuwige proces van leven en voortleven. De maaltijd na de begrafenis of crematie is overal aanwezig om de overgang te markeren voor de nabestaanden naar het nieuwe leven dat geleefd moet worden. Rituelen in het volgende rouwproces verschillen, maar zijn overal aanwijsbaar en van belang. Het leven wacht, voor de overledene én voor de nabestaanden.

ds. Herman F. de Vries is predikant van de PG Dokkum-Aalzum-Wetsens en redactielid van Geandeweï



Wie een Joods graf bezoekt, neemt geen bloemen mee, maar laat een steentje achter als teken dat het graf bezocht is en de dode herdacht.

Byldspraak - Willem Wilstra

Libbenslinen

Ferheard binne wy oer it ferhaal hoe't dy groue stiennen fan de hunebêdden mei de iistiid út Skandnavië yn Drinthe bedarre binne. En dat de bewenners fan doe (5000 jier ferlyn) mei harren ienfâldige middelen de stiennen opelkoar krigen. Guont wol 25 ton swier, fan granyt. Ut dizze selde soart stien wurde no grutte plakken seage en ek, lyk as doe, as grêfmonuminten brûkt. Lit ûs ferwûnderje oer de struktuer fansa'n stien, ienris floeiber west djip yn de ierde.



Pastorale brief

We verlangen weer onbevungen te vieren

De classispredikant voor Fryslân, ds. Wim Beekman, verstuurde op Hervormingsdag 31 oktober een pastorale brief

Geachte kerkenraadsleden, gemeenteleden, predikanten en kerkelijk werkers in de Classis Fryslân,

Wij gaan door een bewogen tijd. Het afgelopen voorjaar hebben we kerken gesloten en samenkomsten afgezegd. Later konden we voorzichtig weer met vieringen beginnen, en anderszins samenkomen. Afgelopen maand werden we opnieuw beperkt in de kerkdienst en in de andere vormen van ons kerkzijn. Steeds hebben we samen gezocht hoe we het kerkelijk leven gaande houden, wat wij kunnen doen en wat we zullen laten.

We hebben met digitale vieringen, televisiekerkdiensten en later met fysieke kerkdiensten op kleine schaal de Godslamp brandend gehouden. Via internet hebben we elkaar gezocht, gevonden en bemoedigd. Met telefooncirkels en nieuwsbrieven hebben we elkaar in het oog gehouden, en waar nodig daadwerkelijk hulp verleend aan elkaar en aan anderen.

Ik ben onder de indruk van de zorgvuldigheid van kerken en gelovigen in deze tijd. In onze gebouwen en bijeenkomsten hebben we zo

goed mogelijk geprobeerd elkaar en anderen te beschermen. De voorzichtigheid en behoedzaamheid hebben zich in onze harten en gedachten genesteld.

We voelen ook zorg dat het kerkelijk leven schade zal lijden door het virus. Door de beperkingen die ons belangrijke vormen van kerkzijn uit handen hebben genomen. Of door onze schroom of de dingen die we nog wel kunnen doen, veilig en verantwoord zijn. En we voelen ons onzeker over morgen en onrustig door de veranderingen van vandaag.

In onze vrees, soms ook wankelmoedigheid, hebben wij gevoeld hoe ons geloof ons kracht

geeft en vaste grond in een tijd van onzekerheid. Hoezeer de hoop ons draagt dat God ons zal bewaren en behoeden in ons bestaan met allen die ons lief en dierbaar zijn. Hoe de liefde ons bindt aan elkaar. En hoe groot ons verlangen is dit alles weer onbevungen met elkaar te beleven en te vieren.

Meer dan ooit besef ik in deze bewogen tijd hoe belangrijk de kernen van ons kerkelijk leven zijn:

- samen, beperkt misschien, de kerkdienst volhouden;
 - met elkaar de Bijbel lezen en bidden;
 - naar elkaar omzien in pastoraat en diaconaat.
- Van harte hoop ik dat wij, ieder op onze eigen plaats en op eigen wijze, deze kernen van het kerkzijn zullen volhouden. Dat we hiermee elkaar en anderen zullen bemoedigen en bewaren, in het vertrouwen dat God ons daarin behoeden en sterken zal.

**Wat de toekomst brengen moge
Mij geleidt des Heren hand
Moedig sla ik dus de ogen
Naar het onbekende land.**

*Aan u allen mijn hartelijke groet,
Wim Beekman, classisdominee Classis Fryslan*



Foto: PKN/Xander de Rooy

De kerkrentmeesters (2) In de schaduw van de kerkenraad

In 1920 werd de Vereniging van Kerkvoogdijen in de Nederlandse Hervormde Kerk opgericht. In dit tweeluik vraag ik aandacht voor de verhouding bestuur en beheer in de afgelopen honderd jaar.

door dr. Jan Dirk Wassenaar

De kerkordewijziging van 1991

Na jaren van gesprek over een uniforme beheersregeling in de Nederlandse Hervormde Kerk werd in 1991 een kerkordewijziging door de generale synode vastgesteld, die behelsde dat in het college van kerkvoogden ook niet-ambtsdragers mochten. De meerderheid van het college moest echter wel uit ouderlingen-kerkvoogd bestaan. En: de voorzitter diende altijd ambtsdrager te zijn. Er werden in 1991 wel overgangsregelingen aan de nieuwe bepalingen gekoppeld. Dat had te maken met bezwaren, onder meer uit de kring van de Vereniging van Kerkvoogdijen en de Gereformeerde Bond. De Vereniging pleitte voor het vaststellen van de begroting en de jaarrekening door het college van kerkvoogden – niet door de kerkenraad, zoals de regeling bepaalde. Een van de bezwaren van de Gereformeerde Bond had eenzelfde achtergrond. Men verwierp ‘de eenzijdige dominantie van de kerkenraad in kerkvoogdelijke aangelegenheden. Wij wensen het typisch hervormde, in een historie van eeuwen gegroeide en beproefde model van de (onder)scheiding van bestuur en beheer te handhaven.’ Maar op 1 januari 1996 waren de overgangsregelingen niet meer van kracht. Vanaf die dag was er dus in een gemeente die haar plaatselijke regeling niet had aangepast en die geen ouderlingen-kerkvoogd had verkozen en bevestigd, in feite geen wettig college van kerkvoogden. Van den Heuvel over de wijziging: ‘Persoonlijk vind ik de mogelijkheid om niet-ambtsdragers in het college te benoemen niet het sterkste element in de nieuwe regeling.’ De auteur beseft dat ze is opgenomen om aan de wensen vanuit gemeenten tegemoet te komen. Hij voegt er aan toe dat de verbindingslijn tussen het college van kerkvoogden en de kerkenraad in stand gebleven is. Terecht, want ze dragen samen de verantwoordelijkheid.

De commissie van beheer

Ondertussen hadden ook in de Gereformeerde Kerken in Nederland ontwikkelingen op het terrein van het beheer plaatsgevonden. Bij de herziening van de kerkorde werd in artikel 99 lid 1 bepaald: ‘De kerkenraad zal de nodige voorzieningen treffen voor een zorgvuldig beheer van de stoffelijke aangelegenheden der kerk.’ Lid 2: ‘De kerkenraad kan deze taak toevertrouwen aan een commissie van beheer, die aan hem verantwoording schuldig is.’ Sinds 1959 is er in de bepalingen van artikel 99 wel het een en ander gewijzigd, maar niet in principiële zin. Duidelijk is, dat de commissie van beheer los van de kerkenraad staat. Prof.dr. D. Nauta daarover: ‘Vaak wordt de vraag gesteld, of het niet wenselijk is, dat in de bedoelde commissie [van beheer, JDThW] althans ook één lid van de kerkenraad zitting heeft. Ik ontken niet, dat voor een dergelijke maatregel veel pleit. Er wordt op die

manier een regelmatig persoonlijk contact gelegd tussen kerkenraad en commissie. Toch is het niet nodig zo iets als vaste eis te stellen. Het kan meermalen nuttig zijn geen van de kerkenraadsleden met die taak te belasten en zo alle leden van de kerkenraad geheel beschikbaar te houden voor de gewone arbeid van de ambtsdragers.’

De protestantse kerkorde

De hervormde lijn van 1951 danwel 1991/1996 werd voortgezet in de Protestantse Kerk in Nederland, in 2004. Met andere woorden: het beheerscollege is geïncorporeerd in de kerkenraad. Er werd bepaald dat de meerderheid in het college van kerkrentmeesters ouderling moest zijn, zoals dat aan hervormde zijde sinds 1991/1996 geval was.

Inmiddels moet hier wel iets aan toegevoegd worden. Er heeft recentelijk een kerkordewijziging plaatsgevonden. De eis dat de meerderheid van het college ambtsdrager is, is komen te vervallen. Van de minimaal drie leden van het college moeten ten minste twee ambtsdrager zijn. De voorzitter dient een van hen te zijn. Het is wel duidelijk: het college kan daardoor meer op afstand van de kerkenraad geraken. De eerlijkheid gebiedt wel hierbij op te merken dat inmiddels ook geldt: ‘Indien een lid van een college verhinderd is aan de besluitvorming deel te nemen, is de kerkenraad bevoegd dit lid op verzoek van het college te vervangen door een ambtsdrager die aan de besluitvorming deelneemt met alle rechten en plichten van een college.’

Ik begrijp de recente kerkordewijziging als een poging om de bemensing van de colleges te vergemakkelijken. Her en der is het heel moeilijk om mensen te vinden die als ouderling-kerkrentmeester aan de slag willen, terwijl het vaak nog wel lukt om mensen bereid te vinden om uitvoerend werk op beheersterrein te verrichten. De nieuwe regeling komt daar aan tegemoet. Daar is best wel wat voor te zeggen. Ondertussen betreur ik de ontwikkeling wel. De historische winst die in 1951 principieel behaald is in de verhouding tussen de kerkenraad en de kerkvoogdij - kort door de bocht geformuleerd: de opheffing van ‘vrij beheer’ - raakt uit beeld. Ik kan het ook anders zeggen: het ambtelijke denken heeft terrein verloren ten gunste van het functionele. Als een minderheid van het college geen ambtsdrager is, zal in ieder geval veel afhangen van afstemming en communicatie tussen het college en de kerkenraad.

Uiteindelijk is natuurlijk deze kwestie in het geding: wat zegt de pragmatische oplossing voor een probleem in de richting van een meer functionele benadering van het werk in de kerk over ‘de’ ambtstheologie van de Protestantse Kerk in Nederland...?

dr. Jan-Dirk Wassenaar is predikant in Hellen-
doorn en een vaste medewerker van Geandeweï

Geloofsgetuige

Paolo dall'Oglio



‘Wij zijn ervan overtuigd dat een voorzichtige en bewuste toenadering tussen christenen en moslims ook voor de christenen iets goeds voortbrengt’

* 17 november 1954, Rome
† 29 juli 2013, Raqqa (?)

Paolo dall'Oglio is een Italiaan die in 1992 het verlaten Syrische woestijnklooster Mar Moussa, gelegen tussen Homs en Damascus, betrok en tot nieuw leven bracht. Totdat ook hij slachtoffer werd van het geweld in Syrië en Irak.

De Jezuïet vond zijn roeping in een land dat gestempeld is door de islam. *Uit liefde voor de islam*, dat hij als een geestelijk testament heeft nagelaten is een indrukwekkend betoog, gericht op christenen. Vanuit zijn eigen praktijk van het ‘dubbel toebehoren’ bepleit hij geen bekeringsijver, maar een respectvolle en liefdevolle ontmoeting met de islam en met moslims.

Soms noemde hij zich moslim, uit verzet tegen de scheidingsmuren tussen de verschillende identiteiten. Zijn kloostergemeenschap beoefende maximale gastvrijheid voor moslims en zoekende pelgrims. Getuigen en evangeliseren betekent Jezus zo radicaal mogelijk navolgen en net als Paulus ‘Jood met de joden, Griek met de Grieken, voor allen alles’ willen zijn. Niet uit zijn op groei van de eigen kerk, maar op versterking en verdieping van wat de ander al heeft aan ‘waarheid’. Onder de verschillen in leerstellingen en in godsdienstige praktijken zitten diepgaande overeenkomsten in verlangens. En God is vaak juist in de ontmoeting aanwezig.

Als zijn islamitische gesprekspartners en kloosterbezoekers uiteindelijk vroegen om de doop of deelname aan de eucharistie, raadde hij dat soms af. Om hen moeilijkheden te besparen en om de verschillen niet te laten verwateren. Liever zag hij dat ze binnen de islam volgers van Jezus van Nazareth werden. Het verleden scheidt, de gezamenlijke toekomst zal verbinden.

Zijn boek houdt westerlingen ook een spiegel voor. We bekeken de cultuur en de gewoontes van het Midden-Oosten vaak kortzichtig en hooghartig. Maar heeft de Europese verbinding van geloof met macht en politieke meerderheid het christendom wel goed gedaan? En de westerse seculiere ‘religie’ van nu is soms even afwerend tegen andersdenkenden als de islam. De kerk moet ook in deze cultuur groeien in een ‘dubbel toebehoren’ die het Evangelie niet verraadt en tegelijk uitnodigend is.

Dall'Oglio genoot het respect van Syrische groot-moefti's. Maar zijn kritiek op Assad betekende in 2011 zijn uitwijzing. Toen de spanningen in het land verder opliepen kwam hij toch terug om te kijken hoe hij kon bemiddelen. Sinds 29 juli 2013 ontbreekt elk spoor. Een zegsman beweerde dat hij door IS was geliquideerd. Andere leden van Mar Moussa zijn gevlucht.

Harmen Jansen

De zielenheilmarkt in kaart gebracht

In veel gemeenten op het protestantse erf is het de gewoonte om in de dienst op de laatste zondag van het kerkelijk jaar de namen te noemen van degenen die in het afgelopen jaar zijn overleden. De laatste tijd zien we de ontwikkeling dat overgestapt wordt op de eerste zondag van november, op of dicht bij Allerheiligen (1 november) en Allerzielen (2 november). Dat is een gebaar van oecumenische toenadering. Daar is best wel iets voor te zeggen. Tenminste: als men het begrip 'heiligen' naar zijn bijbelse inhoud verstaat.

door dr. Jan-Dirk Wassenaar

Toch gevoel ik een zekere aarzelings. Die werd bij mij versterkt na het lezen van het begin dit jaar verschenen boek *Rural salvation markets, medieval memoria in Dutch village parishes* van historicus Kees Kuiken. Helaas is het boek niet in het Nederlands beschikbaar. Wat mij betreft verdient het zeker een vertaling.

Heil tegen betaling

In de Middeleeuwen was er sprake van wat historici een 'memoriecultuur' noemen. De Kerk van Rome leerde toen het zogenaamde 'vagevuur'. Dat was een plaats van loutering voordat men naar de hemel ging. Die vervelende wachttijd kon verkort worden als er voor je gebeden werd. De Kerk bood daartoe haar diensten aan, tegen betaling. Bij priesters kon je 'zielmissen' bestellen. Dat waren speciale diensten voor het zielenheil van overledenen, veelal gecombineerd met grafbezoek. De meest vermogende families hadden vaak zelf een priester in dienst, liefst verbonden aan een eigen altaar in de kerk. Daar werden wekelijks of nog vaker zielmissen opgedragen. Meestal bleef het beperkt tot een jaarlijkse voorbede of mis op de sterfdag van de overledene. Op Allerzielen werd voor alle overledenen gebeden.

Deze 'zielenheilmarkt' (een uitdrukking van professor Hans Mol) was winstgevend voor de Kerk. Er waren organisaties die zich er helemaal op toelieden. Zo was er in Den Bosch een vrome broederschap die dat deed. Men bood voor een paar stuivers herdenkingen aan. Die vonden viermaal per jaar plaats in de eigen kapel van deze 'Illustre Lieve Vrouwenbroederschap' in de Sint-Janskerk van de stad. Dan baden de broeders voor het zielenheil van

duizenden 'buitenleden' in hun boeken. Die buitenleden kregen als premie ieder jaar een kaars. Kuiken spreekt gekschend over 'zielenheil per postorder'.

In verschillende plaatsen bestaan nog steeds in de Middeleeuwen opgerichte stichtingen, die toen een eigen altaar hadden met een fonds waaruit de opleiding en de toelage van een eigen priester moesten worden betaald. Die stichtingen zijn in de loop der tijden meestal omgevormd tot studielenen.

'Jaargetijden'

Veel meer middeleeuwen lieten hun zielenheil jaarlijks verzorgen door hun parochiekerk. De priester noteerde die 'jaargetijden' meestal in de heiligenkalender vóór in zijn misboek. Als het er veel waren, legde de parochie een afzonderlijk memorieboek aan. In ons land zijn een paar honderd middeleeuwse memorieboeken en andere van dergelijke 'verjaardagskalenders' bewaard gebleven. Het inzetje toont een kalenderblad (januari) uit Hommerts met bijgeschreven herdenkingen, in bezit van Tresoar. Sinds 2013 zijn ze te vinden op de landelijke website Medieval Memoria Online (MeMO) van de Universiteit Utrecht. Bij de Reformatie zijn veel van dit soort bronnen verloren geraakt. De meeste komen uit grote stads- of kloosterkerken. Kuiken heeft onderzoek naar dorpsparochies gedaan. Hij bracht de herdenkingen in 56 dorpen in kaart.

Voor Fryslân zijn nog twee andere uitgaven,



beide van de Fryske Akademy, te noemen. In 1994 verscheen *Friese testamenten tot 1550*. Daarin staan veel schenkingen aan kerken voor het zielenheil van de testateurs. In 2013 kwam *De Beneficiaalboeken van Friesland, 1543* uit. De boeken vormen een register waarin de inkomsten van kerken en vrome privé-stichtingen in acht steden en vijfentwintig grietenijen staan. In dit verband moet opnieuw de naam van Mol genoemd worden. Hij ontdekte dat er onder codenamen als 'ewich deel' veel memoriediensten in staan. Die diensten werden betaald uit de opbrengst (in natura of geld) van een stuk land dat aan de parochie, de pastorie of een privé-stichting was geschonken. Deze inkomsten moesten in 1543 worden opgegeven – Karel V wilde er belasting over heffen.

Trouw van de levenden

Kuiken brengt de diverse aspecten van de zielenheilmarkt uitstekend in kaart, nadat hij in het inleidende hoofdstuk een overzicht van het materiaal (teksten en contexten) geboden heeft. Die aspecten zijn de economische, de sociale en de culturele kanten van het verschijnsel. Hier spreekt duidelijk de historicus met godsdienstwetenschappelijke belangstelling. (Kuiken is in beide disciplines gepromoveerd.) Natuurlijk zit er ook een theologische kant aan. Maar de sociale domineert bij hem. Hij besluit het boek, met een variatie op de apostel Paulus in 1 Korintiërs 13: 13, met de opmerking dat er op het terrein van de zielenheilmarkt geloof, vrees en loyaliteit waren. Natuurlijk had het fenomeen alles met het geloof te maken. Ook met vrees, en wel voor de dood, maar de grootste was toch wel de loyaliteit, aldus de auteur. Dan gaat het om 'trouw van de levenden aan de doden'.

De Reformatie heeft korte metten gemaakt met de praktijken zoals Kuiken die in kaart gebracht heeft. Of gemeenten op het protestantse erf de namen van degenen die in het afgelopen jaar zijn overleden nu op de laatste zondag van het kerkelijk jaar of op dan wel omstreeks 1 en 2 november noemen, achter het afschaffen van de afluathandel, waarvan de zielmissen een voorbeeld zijn, kunnen we niet meer terug.

Ontleend aan: Kees Kuiken, 'Trouw aan dode dorpsgenoten', in: *Fryslân* 26 (2020) nr. 1, p. 18-20; Kees Kuiken, *Rural salvation markets, medieval memoria in Dutch village parishes* (Groningen/Wageningen), deel 49 in de reeks *Historia Agricultura*.



De sacramentskapel van de Illustere Lieve Vrouwenbroederschap in de Sint Janskerk van Den Bosch.
Foto: www.eucharistischeaanbidding.nl

Dorpskerkenbeweging Wortelen

De afgelopen maanden is een nieuw initiatief ontstaan met de naam '#nietalleen'. Een prachtig initiatief van verschillende kerken en maatschappelijke organisaties, die samen een platform hebben gecreëerd voor praktische hulp en een luisterend oor. Wie hulp nodig heeft kan bellen en wordt in contact gebracht met iemand die die hulp kan bieden. En wie zich eenzaam of verdrietig voelt vindt altijd een luisterend oor.

door Jolanda Tuma

Het platform voorziet in een grote behoefte in deze coronatijd. In het voorjaar, tijdens de intelligente lockdown, kwamen er al allerlei initiatieven los om naar elkaar om te zien. Het is mooi dat dit nu ook in een platform is geborgd. Het is prettig om iets voor elkaar te kunnen betekenen en het is mooi dat er een plek is waar je je hulpvraag of je verhaal kwijt kan. En... prachtig dat de (dorps)kerken hier een heel centrale rol in spelen! De diaconale kant van de kerk krijgt in deze coronatijden alle gelegenheid om de handen uit de mouwen te steken en zo bij te dragen aan de leefbaarheid van de eigen omgeving.

Handelingen

Het diaconale aspect van kerk-zijn gaat al terug op de allervroegste gemeenten. In het boek Handelingen der Apostelen kun je lezen hoe zeven mensen werden vrijgesteld om zorg te dragen voor de dienst van de tafel en voor degenen die hulp behoeven (Handelingen 6: 1-7). Het is belangrijk om te zorgen voor de mensen en de wereld om je heen en op die wijze gestalte te geven aan het Koninkrijk van God.

Maar naast het diaconaat is er het pastoraat, de zorg voor de innerlijke mens. Deze twee pijlers van de kerk kunnen niet zonder elkaar. Daarmee wijs ik niet zozeer op de mensen die in de kerkenraad zitten en diaken of ouderling zijn, maar op het gegeven dat ieder mens geroepen is oog te hebben voor zowel de diaconale als de pastorale kant van het leven. Dat het gaat om een balans tussen naar buiten toe gericht zijn en een weg naar binnen te gaan.

'De heenreis'

In de jaren zeventig van de vorige eeuw schreef Dorothee Sölle een indrukwekkend boekje, genaamd *De heenreis*. Op de achterflap staat geschreven: 'De 'reis' is een oud beeld voor de ervaringen, die de ziel opdoet op weg naar zichzelf. De heenreis start met meditatie en vormt de hulp die de religie biedt aan de mens op weg naar zijn of haar identiteit. Het christelijk geloof legt het accent op de 'terugweg' naar de verantwoordelijkheid in de wereld. Maar daartoe is een dieper gevoel van zekerheid nodig dan wij – met doen alleen.- kunnen bereiken, namelijk de heenreis.'

Dorothee Sölle (een Duitse lutherse theoloe, ze leefde van 1929 tot 2003) vraagt heel nadrukkelijk aandacht voor de innerlijke reis om vanuit die innerlijke bron de wereld in te gaan. Of om het in beeldspraak te vatten: een boom kan alleen een veilige schuilplaats voor vogels en een schaduw voor reeën zijn wanneer zij diep wortelt. Wie niet diep wortelt verliest het contact met de bron en zal uitgeput raken.

In deze tijd van corona hebben we een lange adem nodig om er voor elkaar te kunnen zijn.



Dan is het van het grootste belang om te kunnen blijven putten uit innerlijke bronnen. Het is daarom van belang om naast praktische hulp en een luisterend oor als kerken - én als mensen - ook nadrukkelijk aandacht te schenken aan de religieuze of spirituele bronnen die ons voeden. Immers de mens leeft niet van brood alleen. Dorpskerken kunnen belangrijke plekken zijn waar men wordt gevoed vanuit religieuze of spirituele bron, waar aandacht is voor het levensverhaal en zingeving, voor het andere perspectief en de liefde van God.

Innerlijke bronnen

Nu alles op losse schroeven staat en we geen idee hebben hoe de toekomst er uit zal zien raakt dit aan ons hele bestaan. En niemand ontkomt daar aan. Corona is niet alleen besmettelijk en ziekmakend, het raakt ook onze diepste basis van vertrouwen en zet heel ons leven op de kop. Meer dan ooit is het nodig om aandacht te schenken aan onze innerlijke bronnen, aan de pastorale kant van ons bestaan. Als onze wortels aandacht krijgen kunnen we blijven putten uit de levende bron en ons in blijven zetten voor de praktische hulp en een luisterend oor.

Jolanda Tuma was de eerste Dorpskerkenambassadeur voor Noord-Nederland. Voor informatie over de Dorpskerkenbeweging kunt u contact opnemen met haar opvolger Mark Schippers, m.schippers@protestantsekerk.nl / (06) 15 17 93 63



Een eeuwenoude olijfbom in Israël. Foto: Willem Wilstra

VOLGENDE KEER in G eandewei



God en de pandemie



Stoom afblazen

*Het bootje van papier-sprookje
gaat verder*

